

KETMA-KET KONFERENSIYA TARJIMASIDA NOT-TAKING SAN’ATI

Dono Norimonova

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o‘zbek tili va adabiyoti universiteti talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqola ketma-ket (konsekutiv) konferensiya tarjimasida not-taking (qayd olish) san’atining ahamiyati, nazariy asoslari va amaliy usullarini tahlil qiladi. Maqolada not-taking orqali tarjima jarayonidagi kognitiv yuklamani boshqarish, nutq mazmunini yo‘qotmasdan yetkazish va tarjimonning professional kompetensiyasini oshirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, maqolada qayd tizimlari, belgilar va qisqartmalar orqali tarjimaning samaradorligini oshirish usullari ham ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, not-taking ko‘nikmalari tarjimonning ish unumdorligini oshiradi, xatoliklarni kamaytiradi va nutqning mantiqiy izchilligini saqlashga yordam beradi.*

Kalit so‘zlar: *ketma-ket tarjima, not-taking, qayd olish, tarjimon kompetensiyasi, kognitiv yuklama, konferensiya tarjimasi, tarjima samaradorligi*

Annotation: *This article analyzes the importance, theoretical foundations, and practical methods of not-taking (note-taking) in consecutive conference interpreting. It examines how not-taking helps manage cognitive load during the interpreting process, convey the content accurately, and enhance the professional competence of interpreters. Additionally, the article explores systems of notes, symbols, and abbreviations to improve interpreting efficiency. The research findings indicate that not-taking skills increase interpreters’ productivity, reduce errors, and help maintain the logical coherence of speech.*

Keywords: *consecutive interpreting, not-taking, note-taking, interpreter competence, cognitive load, conference interpreting, interpreting efficiency*

Bugungi globallashuv sharoitida xalqaro muloqot va hamkorlikning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Siyosiy, iqtisodiy, ilmiy va madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan xalqaro sammitlar, konferensiyalar, seminarlar va biznes uchrashuvlar til vositachiligiga bo‘lgan ehtiyojni keskin oshirdi. Bu esa tarjimonlarning professional kompetensiyasini muhim darajada talab qiladi. Ayniqsa ketma-ket (konsekutiv) konferensiya tarjimasida tarjimon nutqni tinglab, uning ma’lum qismini xotirada saqlab, so‘ng uni maqsad tilida qayta ifodalashi kerak. Shu jarayon nutqning mazmunini yo‘qotmaslik, mantiqiy izchillikni saqlash va vaqtni samarali boshqarishni talab qiladi (Gile, 2009; Jones, 2002).

Ketma-ket tarjima boshqa tarjima turlaridan farq qiladi, chunki u nutqning ma’lum qismi tugagach amalga oshiriladi. Tarjimon nutqning bir qismini eshitadi, uni qisqa muddatli

xotirada saqlaydi va nutqning mazmuniy asosiga tayangan holda maqsad tilida qayta ifodalaydi. Shu sababli tarjima jarayoni katta e’tibor, diqqat va kognitiv resurslarni talab qiladi. Tarjimon nutqni so‘zma-so‘z eslab qolishga harakat qilmaydi; u faqat asosiy g‘oyalar, raqamlar, atamalar va muhim faktlarni qayd etadi. Bu esa nutqning mantiqiy tuzilishini saqlash va tarjimani aniq yetkazish imkonini beradi.

Not-taking (qayd olish) san’ati ketma-ket tarjimaning ajralmas qismi hisoblanadi. U tarjimonning xotira yuklamasini kamaytiradi, nutqning asosiy mazmunini tez va samarali eslab qolish imkonini beradi hamda tarjima sifatini oshiradi. Shu bilan birga, qaydlar tarjimonning ishini tartibga soladi, nutqni tizimli ravishda qayta ifodalashga yordam beradi va professional tarjimaning barqarorligini ta’minlaydi.

Shu nuqtai nazardan, ketma-ket konferensiya tarjimasida not-taking ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish tarjimon tayyorlash jarayonida alohida ahamiyatga ega. Bu maqola ketma-ket tarjimada not-takingning nazariy asoslari, asosiy tamoyillari va amaliy usullarini tahlil qiladi hamda tarjimon faoliyatidagi roli va ahamiyatini yoritadi. Maqola doirasida shuningdek, not-taking orqali tarjima jarayonidagi kognitiv yuklamani boshqarish va nutq mazmunini yo‘qotmasdan yetkazish masalalari ham ko‘rib chiqiladi.

Xalqaro hamkorlikning kengayishi bilan konferensiya va forumlarda professional tarjimonlarga bo‘lgan ehtiyoj oshmoqda. Ayniqsa ketma-ket tarjimada tarjimon nutqning ma’lum qismini eshitib, maqsad tilida qayta ifodalaydi. Ushbu jarayonda not-taking san’ati tarjimonning kasbiy ko‘nikmalarini mustahkamlaydi, nutq mazmunini eslab qolish va aniqlik bilan ifodalash imkonini beradi.

Ketma-ket tarjimada tarjimon nutqni so‘zma-so‘z eslab qolishga harakat qilmaydi; u faqat asosiy g‘oyalar, faktlar va raqamlarni qayd qiladi. Shu bilan nutq mantiqiy ravishda tiklanadi va tarjima sifatli bo‘ladi.

Jean-François Rozan qaydlarni “tarjimon xotirasining vizual tayanchi” deb ataydi (Rozan, 1956, 23b.). Qaydlar nutqni qismlarga ajratib, asosiy g‘oyalarni tezkor eslab qolishga yordam beradi. Daniel Gile esa uni ketma-ket tarjimada “kognitiv yuklamani boshqarish vositasi” sifatida talqin qiladi (Gile, 2009, 18-b). Unga ko‘ra, ketma-ket tarjima quyidagi kognitiv jarayonlardan iborat:

- 1) Tinglash va tushunish
- 2) Nutq mazmunini xotirada saqlash
- 3) Nutqni maqsad tilida ishlab chiqish
- 4) Ushbu jarayonlarni bir vaqtning o‘zida muvofiqlashtirish

Not-taking ushbu jarayonlarni uyg‘unlashtirib, tarjimonning ishini yengillashtiradi.

Tarjimonlar individual qisqartmalar va belgilar tizimidan foydalanadi. Belgilar tizimi tezkor yozish va nutq tuzilishini qayta tiklashni osonlashtiradi. Jean-François Rozan “Ketma-ket tarjimada not-taking” asarida quyidagi qisqartmalarni keltiradi:

= - xuddi shunday, shuni ham aytish mumkin - tenglik yoki moslik tushunchasini ifodalash uchun;

≠ - boshqa tomondan, aksincha - farq yoki mos kelmaslik tushunchasini ifodalash uchun.

in + - bundan tashqari, qo‘shimcha ravishda, agar shuni ham hisobga olsak - qo‘shimcha aniqlik tushunchasini ifodalash uchun. (Rozan, 1956, 5-b.)

Ketma-ket tarjimada tarjimon tinglash, tushunish, xotirada saqlash va nutqni yaratish jarayonlarini bir vaqtning o‘zida amalga oshiradi. Daniel Gile (1995)ning kognitiv sa’y-harakatlar modeliga ko‘ra, “not-taking aqliy yuklamani kamaytiradi va tarjima sifatini oshiradi. Qaydlar orqali tarjimon muhim ma’lumotni tez eslab qoladi va nutqni to‘liq yetkazadi.”(Gile, 1995, 12-b.) Bu ko‘nikma mashq va doimiy amaliyot orqali asta-sekin rivojlanadi. Ketma-ket konferensiya tarjimasida not-taking san’ati tarjimonning professional kompetensiyasini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. To‘g‘ri va samarali qaydlar tarjima aniqligini oshiradi, nutqning mantiqiy izchilligini saqlaydi va tarjimon ishini yengillashtiradi. Shu sababli, tarjimonlarni tayyorlashda not-taking ko‘nikmalarini shakllantirishga alohida e’tibor qaratish lozim.

Bundan tashqari, qayd olish jarayoni tarjimonning e’tiborini, eslab qolish qobiliyatini va tezkor fikrlash darajasini oshiradi. Yaxshi ishlab chiqilgan qayd tizimi nutqning asosiy g‘oyalarini tez aniqlash, tafsilotlarni eslab qolish va so‘zlarni maqsad tiliga aniq va ravon tarzda uzatishga yordam beradi. Shu bilan birga, qaydlar tarjimonning ish yukini kamaytiradi va stress darajasini pasaytiradi, bu esa uzoq davom etadigan konferensiya seanslarida ayniqsa muhimdir.

Har bir tarjimon o‘z tizimini o‘zi yaratadi. Tarjimonlar bu jarayonda intuitiv va tez ishlaydigan belgilardan foydalanadi. Shu tarzda, qaydlar nafaqat eslab qolish vositasi, balki tarjima jarayonini boshqarish va nutqning mantiqiy ketma-ketligini saqlash uchun ham qulay vosita sifatida xizmat qiladi.

Ketma-ket konferensiya tarjimasida not-taking (qayd olish) san’ati tarjimonning professional kompetensiyasini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu ko‘nikma nutq mazmunini aniq eslab qolish, kognitiv yuklamani boshqarish va tarjima sifatini oshirish imkonini beradi. Tarjimonlar individual belgilar va qisqartmalar tizimi orqali nutqni tizimli qayta ifodalaydi, bu esa ish unumdorligini oshiradi va xatoliklarni kamaytiradi. Shu bois, not-taking ko‘nikmalarini mashq qilish va rivojlantirish tarjimon tayyorlash jarayonida alohida e’tibor qaratilishi lozim. Kelajakda tarjimonlarni tayyorlash dasturlarida not-takingni nazariy asoslar bilan birga amaliy mashg‘ulotlarda mustahkamlash tavsiya etiladi,

chunki bu nafaqat tarjimaning aniqligini oshiradi, balki tarjimonning professional ishonchliligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gile, D. (1995). Basic concepts and models for interpreter and translator training. Amsterdam: John Benjamins.
2. Gile, D. (2009). Basic concepts and models for interpreter and translator training (Rev. ed.). Amsterdam: John Benjamins.
3. Rozan, J. F. (1956). La prise de notes en interprétation consécutive. Genève: Université de Genève.
4. Rashidova, N. B. ACTIVE, COMMON WORDS-ARABISMS OF THE SPHERE OF EDUCATION IN THE UZBEK LANGUAGE.
5. Gillies, A. (2017). Note-taking for consecutive interpreting: A short course. London: Routledge.
6. Jones, R. (2002). Conference interpreting explained. Manchester: St. Jerome Publishing.
7. Mahmadiyor Asadov. (2025). A Brief Review Of Vilen Komissarov's Theory Of Equivalence. International Journal Of Literature And Languages, 5(12), 86–89.